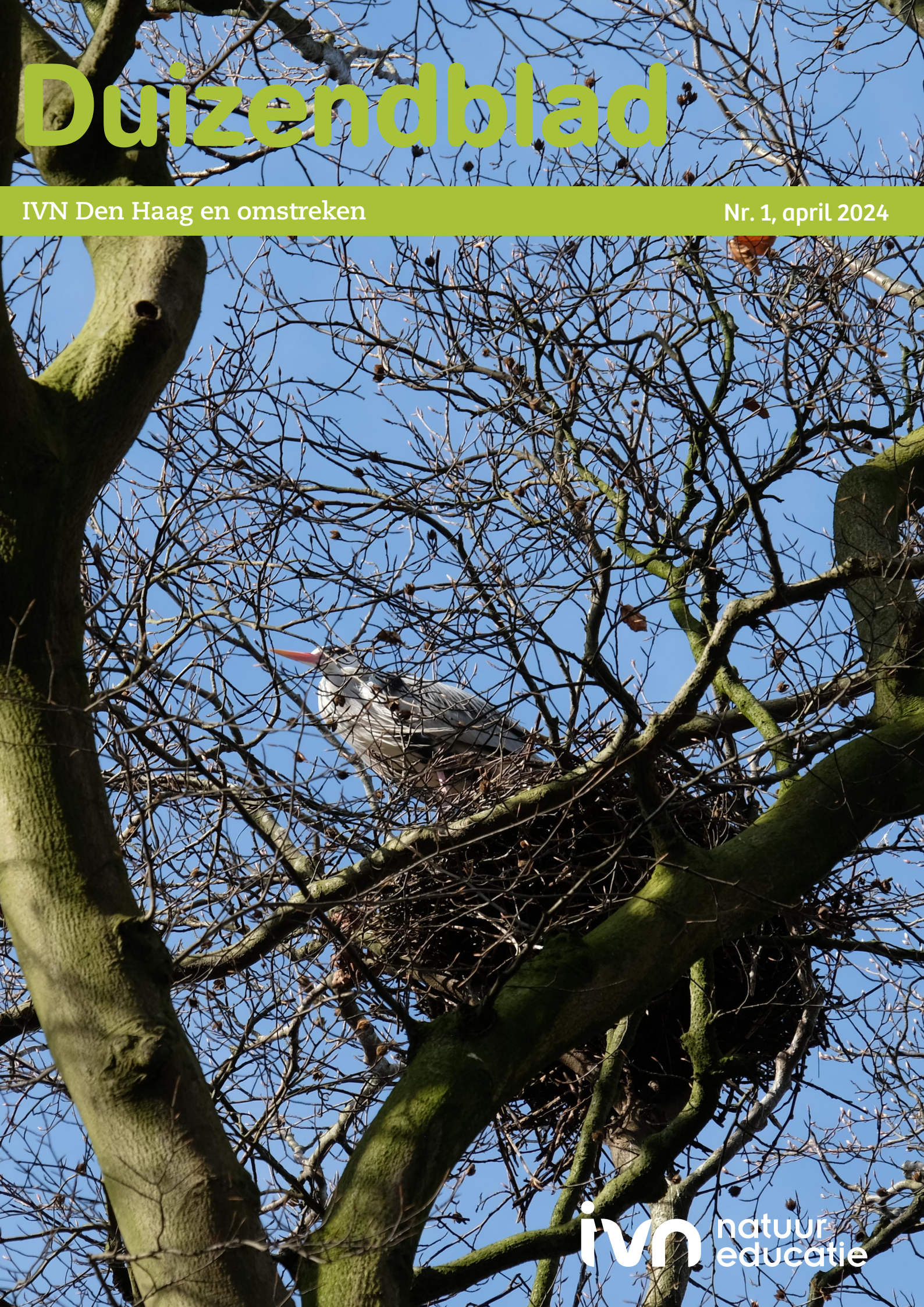

Duizendblad

IVN Den Haag en omstreken

Nr. 1, april 2024

De Gidsenavond: Tuinvogel- lezing door Pieter Aaldring

AUTEUR: ANNEMARIE VAN DER REST

De Activiteitencommissie, bestaande uit Irene en Irene, Louise en Louise en Rob, is enthousiast van start gegaan. Hoe zat dat ook alweer? Tijdens de Nieuwjaarsreceptie hebben de gidsen aangegeven elkaar wat vaker te willen ontmoeten en daarbij liefst ook nog wat te willen opsteken.

Met deze eerste lezing van Pieter Aaldring is de Activiteitencommissie daar prima in geslaagd.

Stadsvogeladviseur en tuinvogelconsulent

Pieter is de Stadsvogeladviseur van de gemeente Delft en de Tuinvogelconsulent van de Vogelbescherming. Beide zijn vrijwilligersbanen. Ik kom er later op terug wat dat precies inhoudt.

Hij liet ons eerst zien waarom de stad juist zo belangrijk is voor de vogels. Nu de biodiversiteit op het platteland afneemt, neemt die in de stad juist toe, en dan met name aan de stadsranden waar de huizen tuinen hebben en er meer verbindend groen is dan in de steenwoestijn van het centrum van de steden.

Biodiversiteit verhogen

De vraag is nu hoe we die biodiversiteit van de stadsranden nog verder kunnen verhogen zodat het leefgebied voor de vogels in de stad rijker wordt. Dat doe je niet alleen door tegels wippen en een meidoorn te planten; er kan zoveel meer.

Gelaagdheid in de tuin

Een voorbeeld: er zijn vogels die op de grond, in struiken of in bomen broeden. Dus kun je kijken naar de gelaagdheid in een tuin, naar de bodem en het water in de tuin, is er een bloemrijk gazon, zijn er zaaddragende kruidenrijke planten, lage struiken en bomen. Daar liet hij een aantal fraaie voorbeelden van zien.

Nieuwbouwproject en kapvergunning

Daarnaast houdt de stadsvogeladviseur zich ook bezig met nieuwbouw en onderhoudsactiviteiten. Dat vertelde hij aan de hand van twee anekdotes. Een aannemer moest gierzwaluwnestkasten in metselen bij een nieuwbouwproject. Dat was de aannemer niet vergeten. Alleen, ze waren op een halve meter van de grond ingemetseld. Pieter heeft de aannemer daarop iets meer verteld over de gierzwaluw en vervolgens zijn de nesten correct op 20 m hoog ingemetseld. Daar was hij nog op tijd bij.

Een andere keer moest hij de kap van bomen stilleggen. Doordat er nogal wat tijd was verlopen voor het afgeven van de vergunningen, was de kapactiviteit vertraagd en

was het broedseizoen inmiddels angebroken. In één van de te kappen bomen broedde een uil, dus liet hij de kap stilleggen.

Foto: Marcel van Rooijen

Deze voorbeelden geven aan dat er met de vogels niet altijd voldoende rekening wordt gehouden. Maar inmiddels is Pieter zo bekend, dat aannemers en ambtenaren van te voren naar hem toekomen om zijn advies te vragen. Daar is hij zelf ook blij mee: "In plaats van achteraf vragen te stellen of moeilijk te doen, ga ik liever vooraf naar de bouwplaatsen om concreet advies te geven. Die oplossingsgerichtheid wordt enorm gewaardeerd."

Dit was een interessante eerste gidsenavond. Op naar de volgende, houd daarvoor de Nieuwsbrief en de activiteitenkalender in de gaten.

Duizendblad

IVN Den Haag en omstreken

IVN Natuureducatie

IVN Natuureducatie is een landelijke organisatie waarvan de leden zich inzetten voor activiteiten die erop gericht zijn een ieders inzicht met betrekking tot de Natuur en Milieu te verruimen.

Inlichtingen: Rob Meyer,
06 20 56 81 14, info@ivndenhaag.nl
Ledenadministratie: Roy van Hutten,
06 22 70 73 65, ledenadministratie@ivndenhaag.nl
Webmaster: Marjanne Dominicus,
06 34 47 70 44, webmaster@ivndenhaag.nl
Voorzitter: Chrit van Ewijk,
06 15 12 82 95, voorzitter@ivndenhaag.nl
Redactie Duizendblad: redactie@ivndenhaag.nl
Bankrekeningnummer IVN Den Haag: NL91 TRIO 0391 1745 68

Welkom nieuwe leden!

M. van Assen, M. Baird, A. Bogers, F. Fruitema,
P. Hart, M. van der Helm, M. Hendriks, B. Huisman,
A. Kappetein, R. van de Kolk, E. Kuiper,
M. Laurijsen, S. Verhagen, D. van de Wouw

Foto's voor- en achterkant: Marjanne Dominicus

Inhoud

- 2 De Gidsenavond: Tuinvogellezing door Pieter Aaldring
- 3 Inhoud en colofon
- 4 Vertellen over wat je niet ziet IVN-weekend
- 5 Henrietta Darwin
- 6 Omarmd door de natuur op Backershagen
- 7 Kleine roofdieren
- 8/9 Publieksexcursies
- 10 Natuur om bij stil te staan Veenmol voor de deur
- 11 Bijen, nationale bijentelling en bijen in Den Haag
- 12 Stadsuitbreiding en Stadsnaatuur Kijkduin
- 13 Groene stad achter de duinen
- 14 10 jaar Biowalks! Wandelen in Park Schakenbosch
- 15 Wandelingen op aanvraag Vrijwilligers gezocht voor de Slootjesdag

Colofon

Redactieadres:
redactie@ivndenhaag.nl
Redactie: Marjo Hess, Peter Vene-
ma, Viola Sütö en Wim Voortman
Eindredactie: Lisette van Pelt
Opmaak: Marjanne Dominicus
Drukker: Editoo B.V. Arnhem

Duizendblad is een uitgave van
IVN Den Haag en omstreken. Het
blad verschijnt 4 keer per jaar.
Kopij voor het volgende nummer
voor 8 juni 2024.

Niets uit deze uitgave mag wor-
den vermenigvuldigd zonder uit-
drukkelijke toestemming van de
redactie.

Vertellen over wat je niet ziet

AUTEUR: PETER VENEMA

Iedere gids in opleiding krijgt tijdens de eerste les of in ieder geval tijdens de eerste praktijkoefening te horen: niet praten over zaken die niet op dat moment waarneembaar zijn. Het staat ook op de “Niet doen” handout.

Nu is dat in de praktijk soms best lastig, als futen hun prachtige balts uitvoeren tijdens het voorloop-rondje, maar tijdens de rondleiding alleen een beetje rondzwemen. Planten zijn wat dat betreft betrouwbaarder, maar ook dat kan tegenvallen (opgegeten!).

Lastiger wordt het met zaken die veranderen door het veranderende klimaat of afname van biodiversiteit. Hoe kun je dat aanschouwelijk maken? Eigenlijk moet je er soms wel wat mee, omdat het zo belangrijk is – maar hoe?

Vertellen van: “Vroeger bloeide dit wel 3 weken later... kan best een reactie opleveren in de trant van: “Ach, wat is nu drie weken, dan eten die vogels toch even wat minder. Moeten ze zich ook maar aanpassen.”

Maar soms hebben we geluk – korstmossen, die bijzondere samenlevingsvorm van een wier met een schimmel. Vaak worden ze aangehaald als indicatorsoort voor luchtvervuiling, maar met sommige soorten kun je meer! Steeds vaker zien we een oranje korstmos op bomen: de *Trentepohlia spec.* Dit is een van oorsprong Zuid-Europees korstmos en hij wordt vanaf 2000 steeds vaker ook bij ons gezien.

Met het stijgen van de temperaturen wandelt deze mee verder noordwaarts. Een mooi voorbeeld van effect van klimaat-verandering dat je kunt laten zien.

Foto: Peter Venema

IVN-weekend

ROB MEYER

We lichtten al eerder een tipje van de sluier op over de locatie van het afdelingsweekend op 21, 22 en 23 juni vlakbij Groenlo in de Achterhoek! Nu is het zover: na een grondige verkenningsronde is het programma bekend. De deelnemers wacht een gezellig en verrassend weekend in de natuur.

Het weekend is populair, dus als je mee wilt meld je dan snel aan. Wacht niet te lang, want het maximale aantal deelnemers is 25. Lees meer over het programma en hoe je je aanmeldt op de website van IVN Den Haag en omstreken.

Foto: Het Reirinck, ons weekendverblijf

Henrietta Darwin

AUTEUR: WIM VOORTMAN

Henrietta als jonge vrouw (foto: Darwin Correspondence Project)

Wie 'Darwin' hoort, denkt meteen aan de evolutietheorie of aan een foto van een bars kijkende kale oude man met een flinke baard: de beroemde Charles (1809–1882). Veel minder bekend is, dat hij getrouwd was met zijn nicht Emma Wedgwood (1808–1896, ja, van de aardewerkfamilie), met wie hij maar liefst tien kinderen gekregen heeft. De eerste dochter die volwassen geworden is, was hun vierde kind, Henrietta Emma (1843–1927). Voor haar waren er een broer en twee zusjes geboren. Het jongste daarvan is in 1842 als baby overleden, haar tweede zusje, Anne (10), in 1851. Daarop verloor Charles zijn geloof in een liefdevolle christelijke god.

Van Henrietta bestaan er diverse foto's. Een van de eerste, uit 1851, toont een stuurs kijkend meisje van 8 in een zwarte jurk. Rouwkleding, omdat haar zusje Anne overleden was. Bedenk dat fotografie toen echt een nieuwigheid was.

Als volwassene is Henrietta (Hetty voor intimi) haar vader altijd tot grote steun geweest. Hoewel ze in tegenstelling tot haar broers weinig formele scholing gehad had, maakte vader Charles bij zijn wetenschappelijke werk maar al te graag gebruik van haar kritische blik op zijn teksten. Vooral met zijn beroemde boek *The Descent of Man* (De afstamming van de mens) uit 1871 heeft ze hem geholpen. Haar werk hield duidelijk meer in dan alleen de grammatica nalopen; door haar bijdragen werd het boek heel wat leesbaarder en levendiger. Ook redigeerde ze delen van haar vaders autobiografie uit 1887 en publiceerde ze in 1904, in eigen beheer een serie persoonlijke documenten van haar moeder, die in 1915 door John Murray opnieuw uitgegeven zijn als *Emma Darwin: A Century of Family Letters* 17921896.

Op 31 augustus 1871 is Henrietta getrouwd met advocaat en muziekleraar Richard Buckley Litchfield, die ze nog geen drie maanden eerder had ontmoet. Uit haar dagboeken blijkt dat ze tot over haar oren verliefd op hem was, en zich geen leven zonder hem meer kon voorstellen. Hun huwelijk is kinderloos gebleven. Veel van haar persoonlijke leven kennen we uit haar dagboeken en brieven, die door de universiteit van Cambridge als Darwin Correspondence Project gepubliceerd zijn.

'Natuurlijk' werd Henrietta's werk naar 'goed' Victoriaans gebruik veel minder gewaardeerd dan dat van haar vader of broers, maar binnen de familie Darwin was ze een vast baken, dat zowel de wetenschappelijke als de huishoudelijke bezigheden in goede banen wist te leiden.

Duizendblad is er voor leden en wordt gemaakt door leden. Wij vullen het graag met artikelen, verslagjes, anekdotes, illustraties en foto's van Haagse IVN'ers.

Heb je iets leuks te vertellen of te laten zien, stuur je bijdrage dan naar redactie@ivndenhaag.nl. Ook als je niet zo'n goede schrijver bent is je bijdrage welkom. In dat geval redigeert de redactie je tekst zonder de eigenheid eruit te halen. Wij proberen alles te plaatsen mits het niet te lang is (maximaal 300 woorden, minimaal 40), en voor de deadline binnen is!
Deadline voor het volgende nummer: **8 juni 2024**.

Omarmd door de natuur op Backershagen

BRON: WWW.NATIONAALPARKHOLLANDESDUINEN.NL

Menno Doornbos maakte ons attent op het interview dat hij gaf aan Nationaal Park Hollandse Duinen. Wij hebben een deel ervan hieronder geplaatst.

Het kleinste bewoonbare Rijksmonument van Nederland staat in Wassenaar. 't Hertenhuisje ligt op Landgoed Backershagen en is de residentie van Menno Doornbos. Hij organiseert er uiteenlopende activiteiten waarmee hij zijn verwondering over deze unieke plek met anderen deelt. Zo raken meer mensen betrokken bij de bijzondere natuur en historie van het Wassenaarse landgoed dat in Nationaal Park Hollandse Duinen ligt. Ook door verhalen te vertellen kunnen we samen zorgen voor onze leefomgeving en de natuur in het nationaal park.

Een vrolijke gedachte in de 18e eeuw

Menno Doornbos is kunstadviseur en woont op Landgoed Backershagen in 't Hertenhuisje, met 32m2 het kleinste bewoonbare Rijksmonument van Nederland. "t Hertenhuisje is een stenen gebouwtje waarin het voer voor de herten werd bewaard", vertelt Menno. "Het is door Cornelis Backer in 1772 gebouwd. Hij en zijn echtgenote Maria van der Hagen zijn de naamgevers van het landgoed Backershagen. In de 18e eeuw was alles wat uit China kwam erg in de mode, zoals lakkasten, waaiers en porselein met afbeeldingen van Chinese en Japanse berglandschappen. Toen had Cornelis een vrolijke gedachte: als we nu eens een heuvel opwerpen met daarop een theekoepel zodat je een mooi uitzicht krijgt over een Chinees berglandschap. En dat heeft hij gedaan: hij liet watertjes uitgraven en die grond werd gebruikt om hoogteverschillen te creëren, zodat er een apart perspectief ontstond. Dat was echt nieuw in die tijd, het waren moderne denkers."

Op het landgoed vind je ook een schelpengrot; wie van dat fenomeen meer wil weten, kan een rondleiding volgen, bijvoorbeeld door Menno.

De natuur omarmde me

Leven op Backershagen heeft Menno's leven verrijkt en veranderd. "Door op deze plek te wonen, omarmde de natuur me. Ik begon me zorgen te maken over de slechte conditie van de mosheuvels maar ik vond dat ik er dan meer van moest weten. Daarom ben ik een opleiding gaan volgen als natuurgids bij IVN Den Haag. Met twee medestudenten heb ik het landgoed als adoptiegebied gemonitord en onderzocht. Er groeien hier bijvoorbeeld bijzondere paddenstoelen. En vier oude eiken uit 1731 leven hier nog steeds. Ik ben ook een imkeropleiding gestart om bijen te houden. Het heeft me veel kennis

gebracht over de omgeving."

Verwondering delen

Zijn achtergrond als kunstadviseur zet Menno in om op creatieve manieren zijn kennis en verwondering over de natuur op het landgoed te delen. "Vroeger verbleven op landgoederen ook kunstenaars, wetenschappers, musici en schrijvers om elkaar, de bewoners en de bezoekers te verwonderen. Op een bescheiden manier probeer ik die verwondering terug te brengen door hier activiteiten te organiseren." Zo kun je op Backershagen niet alleen IVN-rondleidingen volgen, maar ook het bostheater 'Bambi in Backershagen' bezoeken, een viervoetersbuffet meemaken, of wandelen met de Verhalenvertellers van Wassenaar, waar Menno er een van is.

Bij de natuurexcursies wil hij ook graag de leerlingen van het nabijgelegen Rijnlands Lyceum betrekken, zodat bij hen ook interesse voor de natuur gaat leven.

Foto: 't Hertenhuisje Viervoeters Buffet '22 Jeronimus van Pelt

Verhalen om de natuur te beschermen

De rode draad van alles wat Menno doet om voor Backershagen te zorgen, is communiceren, vertellen en inspireren. "Op zo'n landgoed waarin alles zich met elkaar verhoudt, is het van belang dat het geheel een ensemble blijft vormen. Ik wil proberen 't Hertenhuisje daar niet van los te weken. En bij al onze activiteiten laten we weten dat dit gebied onderdeel is van Nationaal Park Hollandse Duinen. Want ook op het grotere niveau, van Hoek van Holland tot Hillegom, is de natuur een ensemble." Verhalen vertelt Menno ook om de hem omringende natuur te beschermen. "Als ik iemand hier op een crossfiets over die heuveltjes zie gaan, dan spreek ik die persoon er wel op aan. Ik doe dat niet bestraffend maar dan vertel ik ze over de bijzondere geschiedenis. De meesten trekken zelf hun conclusie. De wereld is toch wat we er met elkaar van maken."

Kleine roofdieren

AUTEUR: MARJO HESS

Een triest beeld dat het Zuidhollands Landschap medio januari 2024 op social media zette, vormde aanleiding dit artikel aan de hermelijn, bunzing en wezel te wijden. Bioloog Edo van Uchelen schreef over hen. Als betrokkene bij de Marterstichting werd hem ook gevraagd om commentaar op het beeld van de ingevroren hermelijn. Hoewel ze kunnen zwemmen, ligt het volgens hem voor de hand dat het dier door het ijs is gezakt, zwemmend verder is gegaan en toen is komen vast te zitten. Dreiging komt ook van elders: de witte vacht in de winter is inmiddels met de klimaatverandering en afwezigheid van sneeuw, niet langer een bescherming.

In het boek komt uiteraard veel meer aan de orde dan de bedreigingen. Het is een zeer toegankelijk boek, met duidelijke uitleg, zowel geschreven als in beeld, over herkenbaarheid in allerlei aspecten. Uitwerpselen en sporen ontbreken daarbij niet: je ziet de dieren zelf immers zelden.

Ze hebben allen een routine in jagen, altijd in dekking en op zoek naar bekende plaatsen, in holen levende dieren als veldmuizen, woelmuizen en woelratten. Zonder jongen heeft een wezel voldoende aan 1 veldmuis per dag, een hermelijn aan 1 woelrat, en een bunzing aan 1 bruine rat. Er is de nodige aandacht voor hun leefgebied en metapopulatie. Dat laatste doelt op de verbindingen die het in beginsel geschikte leefgebied heeft met de rest van de omgeving en de daarin voorkomende dierenpopulaties. Het maakt kort onderzoek ingewikkeld, je kunt niet op grond van aan- of afwezigheid van deze dieren in een enkel gebied, conclusies trekken. Bovendien is er nogal wat vereist om goed onderzoek te doen. Alleen een wildcamera voldoet niet, sporenbuizen alleen ook niet; samengevoegd ontstaat pas echt een goed beeld. Ecologisch adviseur Jeroen Mos heeft daartoe speciaal een 'Mostela' methode (een woordspeling op de Latijnse benaming voor hermelijn: *mustela erminea*) ontwikkeld. Aandacht voor o.a. zijn onderzoek is geen overbodige luxe nu de betreffende dieren alle op de Rode Lijst Zoogdieren staan. Dus ontbreekt informatie over bescherming niet.

Op de achterkant van het boek staat: "Het complete boek over leefwijze, ecologie en bescherming". Dat is niets teveel gezegd.

Edo van Uchelen, 2021, *Bunzing, hermelijn en wezel*, KNNV Uitgeverij, Zeist
(leden van KNNV krijgen 10% korting) MarterStichting:
<https://marterstichting.nl>

Duizendblad is er voor leden en wordt gemaakt door leden. Wij vullen het graag met artikelen, verslagjes, anekdotes, illustraties en foto's van Haagse IVN'ers.

Heb je iets leuks te vertellen of te laten zien, stuur je bijdrage dan naar redactie@ivndenhaag.nl. Ook als je niet zo'n goede schrijver bent is je bijdrage welkom. In dat geval redigeert de redactie je tekst zonder de eigenheid eruit te halen. Wij proberen alles te plaatsen mits het niet te lang is (maximaal 300 woorden, minimaal 40), en voor de deadline binnen is!

Deadline voor het volgende nummer: 8 juni 2024.

Publieksexcursies

De wandelingen duren 1,5 à 2 uur en zijn gratis.
Vragen over publieksexcursies: Rob Meyer,
info@ivndenhaag.nl of bel 06-2056 8114
Wandelingen op aanvraag: wandelingen@ivndenhaag.nl

Let op:

De meest actuele informatie
is te vinden op de website en
bij sommige publieksexcursies
is aanmelden verplicht!

6-4-2024 13:00 Westduinpark

Wandeling door verschillende duinzones over onverharde paden. De Savorninlohmanlaan 523, 2566 AN Den Haag.

7-4-2024 10:00 Landgoed Ockenburgh

Landschapsontwikkeling en natuurbeleving in het Hyacintenbos. Honden niet toegestaan. Fietsenstalling parkeerplaats, Monsterseweg 2, 2533 RL Den Haag. Aanmelden verplicht bij: timcovanbrummelen@gmail.com

7-4-2024 10:30 Begraafplaats Oud Eik en Duinen

Monumentale bomen en graven. Laan van Oud Eik en duinen 40, 2564 GT Den Haag.

7-4-2024 14:00 Vlietland

Lenteboden. Parkeerterrein Kniplaan, hoek Meeslouwerpolderpad, 2266 GL Leidschendam.

10-4-2024 09:30 Laarzenbos (Achterste bos)

Bos- en weidevogels. Geschikt voor goede lopers en wat grotere kinderen. Stevig waterdicht schoeisel en verrekijker aanbevolen. Parkeerplaats begraafplaats Noorthey, Noortheylaan, 2261 HC Leidschendam. Bereikbaar met OV bus 45 en 46, halte Noortheylaan, vanaf ingang Noortheylaan 20-25 min. lopen.

10-4-2024 15:00 Bosplas Ypenburg

Lente bij de Bosplas. Wat groeit en bloeit er allemaal? Verkeerstorenplein 1, 2631 MZ Nootdorp. Parkeren is gratis en ook bereikbaar met OV, tram 15.

14-4-2024 13:00 Nieuwe Driemanspolder

Op zoek naar voorjaars- en zomervogels. Duur ca. 3 uur. Parkeerterrein aan de Wilsveen, Wilsveen, tussen nr. 10A en 10D, 2266 LR Leidschendam

Maximum aantal deelnemers: 20. Aanmelden bij wimvanderkooij@outlook.com

17-4-2024 10:00 Het Haagse Bos

Lente in het bos. Bruggetje Bezuidenhoutseweg tegenover nummer 417, 2594AS Den Haag.

19-4-2024 13:30 Puinduinen

Stadsuitbreiding en stadsnatuur, gezamenlijke excursie met de vereniging Vrienden van Den Haag. Loesje's café Kijk-duinsestraat 801, 2554 AA Den Haag..

21-4-2024 10:00 Landgoed Backershagen

De Bomen van Backershagen. De wandeling duurt ca 2 uur en is helaas niet geschikt voor rolstoelgebruikers. Bos-schoeisel, lange broek en lange mouwen wordt geadviseerd. Rust en Vreugdlaan 1, ter hoogte toegangsbrug Landgoed Backershagen 2243 AS Wassenaar. OV bus 43 en 44 halte Papegaaienlaan.

21-4-2024 10:00 Landgoed Ockenburgh

Landschapsontwikkeling en natuurbeleving in het Hyacintenbos. Honden niet toegestaan. Fietsenstalling parkeerplaats, Monsterseweg 2, 2533 RL Den Haag. Aanmelden verplicht bij: timcovanbrummelen@gmail.com

1-5-2024 10:00 Landgoed Oosterbeek

Stilte en verwondering In rust en stilte dompelen we ons onder in dit mooie gebied. We gebruiken onze zintuigen en staan een paar keer stil bij mooie dingen die wij tegenkomen. Wassenaarseweg/hoek Thérèse Schwartzstraat, 2596 CX Den Haag. Aanmelden verplicht bij ivn.natuurgidsen.denhaag@gmail.com

4-5-2024 10:00 Landgoed Ockenburgh

Onderdompeling in de lente. We genieten van de stilte en rust en gebruiken onze zintuigen om alles in ons op te nemen. Om dit te kunnen doen krijg je uitnodigingen die je bij een bosbad ook zou kunnen verwachten. Honden zijn niet toegestaan. Monsterseweg 2, 2553 RL Den Haag. Fietsenstalling op de parkeerplaats. Aanmelden verplicht bij mpmschreiner@gmail.com

4-5-2024 13:00 Westduinpark

Door verschillende duinzones over onverharde paden. De Savorninlohmanlaan 523, 2566 AN Den Haag.

6-5-2024 11:00 Haagse Bos

Rupsen en meer. We gaan op zoek naar de rupsen van de kardinaalsmutsstippelmot, libellen en bloeiende (water)planten. Ingang Haagse Bos aan de Bezuidenhoutseweg t/o nr. 419 t/o Carel Reinierzkade Den Haag. Verzamelen bij de fietsnietjes na het houten bruggetje.

8-5-2024 14:00 Park Vreugd en Rust

Lente, zitten de reigers al in de bomen? Het park wordt op dit moment weer in de originele staat gebracht zoals Johan David Zocher het ooit ontworpen heeft. Brug tegenover huis Vreugd en Rust (restaurant Central Park). Oosteinde 14, 2271 EH Voorburg.

18-5-2024 10:00 Landgoed Ockenburgh

Stilte en verwondering Ga je mee struinen op Landgoed Ockenburgh? In rust en stilte dompelen we ons onder in het Hyacintbos. We gebruiken al onze zintuigen en staan een paar keer stil bij mooie dingen die we op onze weg tegenkomen. In het gebied waar we gaan wandelen zijn geen honden toegestaan. Verzamelen bij de fietsenstalling parkeerplaats, Monsterseweg 2, 2553 RL Den Haag. Aanmelden verplicht bij mpmschreiner@gmail.com

18-5-2024 10:30 Vruchtenbuurt

Buurtwandeling door de Vruchtenbuurt. Met speciale aandacht aan de bomen en planten in de buurt én onze niet zo opvallende straatplantjes en tuinvogels worden niet vergeten. "De Abri" Hoek Abrikozenstraat/Meloenstraat, 2564 VP Haag.

22-5-2024 14:00 Park Rusthout, Leidschendam

Kriebelbeestjes zoeken. Speciaal voor (groot)ouders met (klein)kinderen. Speeltuin Park Rusthout, tegenover Stadstuin, Leidschendam Noordsingel 3, 2264 EK Leidschendam.

25-5-2024 10:30 Amateurstuindersvereniging Zonnegaarde

Natuurlijk tuinieren: 10 tips voor een meer biodiversiteit. Erasmusweg 872 2542 RK Den Haag.

26-5-2024 13:00 Kijkduin strand

Op zoek naar strandvondsten. We lopen eerst langs de laagwaterlijn, dus doe rubber laarzen aan. Atlantic Hotel Kijkduin, Deltaplein 200 2554 EJ Den Haag

26-5-2024 14:00 De Balij

Wandelexcursie in de Balij, een oase van rust tussen Zoetermeer, Pijnacker en Nootdorp. De Balij is een relatief nieuw, gevarieerd gebied en een bezoek meer dan waard. Parkeerplaats aan de Nieuwkoopseweg (tussen huisnr. 26 en 30), hoek Floriadepad 2641 PB Pijnacker.

1-6-2024 13:00 Westduinpark

Wandeling door verschillende duinzones over onverharde wegen. De Savorninlohmanlaan 523, 2566 AN Den Haag.

5-6-2024 11:00 Haagse Bos

Rupsen en meer. Verzamelen bij de fietsnietjes na het houten bruggetje, tegenover Bezuidenhoutseweg 417.

19-6-2024 19:30 Westduinpark

Zomerbloemen in het duingebied op een doordeweekse woensdagavond. Eind van De Savorninlohmanlaan hoek / Laan van Poot, 2566 DA Den Haag.

29-6-2024 10:00 Ypenburg Bosplas

Welke planten bloeien er bij de Bosplas? Verkeerstorenplein 1, 2631MZ Nootdorp.

30-6-2024 10:30 Landgoed Te Werve Rijswijk

Zomer... alles geel in bloei? Parkeerterrein Paviljoen Te Werve Huys de Wervelaan 110, 2283 TM Rijswijk.

Natuur om bij stil te staan

AUTEUR: PETER VENEMA

Iedereen kent natuurlijk het onvolprezen stoepplantjesproject van de Leidse Hortus met zoekkaarten, posters en kleurplaten. Waarbij aandacht wordt gevraagd voor deze ondergewaardeerde groep planten die veelal als 'onkruid' worden weggezet.

Vanaf half maart kun je in het prachtige Natuurhistorisch Rotterdam naar een tentoonstelling van schilderijen van Rafael Martig (naast kunstenaar ook bioloog) waarop vaak stoepplantjes staan. Ze tonen meer dan levensgroot hoe de plantjes zich ook in de stad niet laten bedwingen en overal en nergens een plekje weten te veroveren: tussen stoeprand en de straat of naast een waterput in de weg.

De schoonheid van die kleine plantjes en mossen, die normaal toch wat buiten ons gezichtsveld blijven, komt door dat formaat en de kwaliteit van de schilder goed uit. En juist dat herkenbare (iedereen kent de paardenbloem) en het vervreemdende (maar niet groot aan de muur), zorgen ervoor dat je waardering groeit voor deze plantjes en je er niet snel meer aan voorbij gaat (en zeker niet meer op gaat staan).

*Natuur om bij stil te staan – Schilderijen van Rafael Martig
Van 16 maart tot 30 juni, in Het Natuurhistorisch Rotterdam*

Veenmol voor de deur

AUTEUR: ROB MEYER

Het is half mei en tijdens mijn avondrondje om de hond uit te laten loop ik langs het plantsoen aan de overkant van mijn huis aan de Mient. Het plantsoen grenst aan de tuintjes van het complex van Milieueducatie Kornoeljestraat. Langs die tuintjes loopt een sloot, die de afscheiding vormt met de begraafplaats Oud Eik en Duinen. Opeens hoor ik een zacht geknor, dat tamelijk lang aanhoudt. Kikkers, vroedmeesterpad, gewone pad of rugstreeppad? Thuis snel op internet alle mogelijke geluiden opgezocht, maar niets leek erop. Twee dagen later: weer dat geluid, nu op een andere plaats.

De volgende dag vertelde ik aan mijn vrouw, dat ik het niet kon uitstaan, dat ik het geluid niet kon traceren. Dan komt zij ineens met de suggestie: "Is het geen veenmol?" Snel het geluid opgezocht op internet en ja.....het geluid klopte.

Foto: Facebook

Jaren geleden had mijn vrouw aan de Kornoeljestraat een tuintje, waar zij groenten verbouwde en trof daar regelmatig een veenmol aan. Dit tot groot verdriet van de collega-tuiniers, die hun sla, spinazie en wortelen zagen verpieteren omdat de veenmol zich heerlijk tegoed had gedaan aan de wortels van de groenten.

De veenmol is in Nederland een tamelijk zeldzaam insect, dat als een mol met zijn klauwen gangetjes graaft vlak onder de oppervlakte. In de lente maken de mannetjes een holletje, waarin ze gaan tjirpen om zo de vrouwtjes te lokken. De paring vindt ook in het holletje plaats en het vrouwtje legt zo'n 300 eitjes, die door het vrouwtje zorgvuldig worden schoongehouden.

Van mij mag de veenmol blijven, al zal niet iedereen daar blij mee zijn.

Bijen, nationale bijentelling en bijen in Den Haag

AUTEUR: VIOLA SÜTO

Met regelmaat valt in de media te lezen dat het niet goed gaat met 'de bijen'.

Bijen kwetsbaar

Nou zijn er vele soorten bijen: wereldwijd ongeveer 20.000 soorten, in Nederland ongeveer 360, en met de ene soort gaat het beter dan met de andere. Van de in Nederland voorkomende bijen zijn er 46 soorten verdwenen. 150 soorten zijn niet bedreigd. Dat lijkt misschien veel, maar alle overige soorten zijn kwetsbaar, bedreigd of ernstig bedreigd. Op de Rode Lijst, een officieel staatsdocument dat gepubliceerd wordt in de Staatscourant, staan nu 181 soorten bijen. De lijst is samengesteld aan de hand van de criteria trend en zeldzaamheid. De meest recente Rode Lijst (2018) is langer dan de eerder vastgestelde lijst (2003).

Al met al zet de afname van soorten in Nederland door. Dat is een groot probleem: samen met andere bestuivende insecten is de wilde bij voor 80 % verantwoordelijk voor de bestuiving van planten en onze voedselgewassen. Je zou kunnen zeggen dat bijen hiermee aan de basis van ons bestaan staan.

Een bij-vriendelijker klimaat in Zuid-Holland

Inmiddels wordt vrij breed erkend dat er meer gedaan kan worden om een bij-vriendelijker klimaat te creëren. De provincie Zuid-Holland voert campagne om aandacht te vragen voor de bij en er zijn meer dan duizend bijenhôtels verspreid onder basisscholen, gemeenten, kinderboerderijen en wijktuinen. Daarnaast worden er zoveel mogelijk bijenlandschappen gemaakt: bloeiende bermen en plekken waar stuifmeel, nectar en nestelmogelijkheden voor de bij te vinden zijn. Ook in Den Haag duiken op steeds meer plaatsen bijen- en insectenhôtels op en wordt er op diverse locaties een bij-vriendelijk maaibeeld gevoerd.

Gif of juist medicijn?

Een belangrijk aspect voor een bij-vriendelijk klimaat is het terugdringen van gifgebruik door overheid, bedrijfsleven en particulieren. In hoeverre dit lukt, is de vraag. De lobby tegen het verbieden van middelen is sterk. Er zijn partijen die zelfs bezwaar maken tegen het gebruik van het woord gif. Insecticiden en onkruidverdelgers zouden niet zozeer gif zijn, maar 'de medicijnkast' van voedselgewassen. Eind vorig jaar liep de vergunning voor het gebruik van het omstreden onkruidmiddel glyfosaat af. De Europese Commissie had ervoor kunnen kiezen geen nieuwe vergunning te verlenen, maar toen de

lidstaten niet tot overeenstemming bleken te kunnen komen, werd besloten dat glyfosaat de komende tien jaar nog in de EU gebruikt mag worden.

Nationale bijentelling

Medicijnen of gif, bijen zijn vaak de dupe van het gebruik van dit soort middelen. Om de nationale en Haagse bijenstand in kaart te brengen, is het aardig mee te doen aan de nationale bijentelling. Deze vindt plaats van 15 tot en met 24 april 2024. Loop gewoon een rondje door uw tuin, ga een half uurtje op het balkon of voor het huis op de stoep zitten, of op een groene plek in de buurt. Tel het aantal bijen dat langskomt en geef de resultaten door via <https://www.nationalebijentelling.nl/>. Op deze website staat ook veel praktische informatie en kan er 'bij-les' gevolgd worden om verschillende soorten bijen te leren kennen.

Haagse bijen

In 2023 waren er ongeveer 120 soorten bijen in Den Haag. Tot op huishoudniveau kunt u kijken naar het soortenaantal via <https://kro-ncrv.nl/ruimteschip-aarde-bodem>. Door uw postcode in te voeren, kunt u uw huis aanklikken, en zien hoeveel bijensoorten er zijn.

Het zou mooi zijn, als het soortenaantal bijen in 2024 ten opzichte van 2023 iets stijgt.

Bijen- en insectenhotel. Foto: Lisette van Pelt

Stadsuitbreiding en Stadsnatuur Kijkduin

AUTEUR: LINDA THORARINSDOTTIR

Namens Vrienden van Den Haag en IVN Den Haag organiseren Inge Kamffermann en Linda Thorarinsdottir twee excursies over stadsuitbreiding en stadsnatuur aan de rand van Den Haag. Elk met een eigen insteek. De eerste wandeling op 12 april wordt specifiek georganiseerd voor leden van “de Vrienden”; de tweede wandeling op 19 april om 13.30 is toegankelijk voor iedereen.

De wandeling wordt begonnen bij Loesje's Café Brasserie, aan de Kijkduinsestraat 801. Tijdens de wandeling bezoeken we drie bouwprojecten aan de rand van de stad, ontdekken we de natuur van de Puinduin en bezoeken we twee kunstwerken.

De Puinduin bij Kijkduin zijn ontstaan door het puin van de huizen die voor de aanleg van de Atlantikwall tijdens de Tweede Wereldoorlog moesten worden afgebroken, en als gevolg van het bombardement van het Bezuidenhout. Vanaf 1968 werden de puinhopen, waarvan een aantal een aardige hoogte hadden bereikt, bedekt met aarde en beplant met struiken en bomen. Hiermee kreeg Den Haag er een interessant natuur- en recreatiegebied bij dat tegelijkertijd als kustversterking diende.

Als onderdeel van het Masterplan Kijkduin van 2009 werden tussen 2017 en 2023 aan de rand van de Puinduin drie woningbouwlocaties ontwikkeld: Zuiderduinen en Finest of Ockenburgh met 150 woningen, en Schapenatjesduin als zelfbouwlocatie voor 66 woningen met daarnaast 70 sociale huurwoningen. Bij alle drie locaties werd rekening gehouden met het karakter van het landschap.

Het Monument van Puin van 1976 is een meters hoge puinbal van de kunstenaar Donald Duk (1948). De bal ligt onder aan een duin en wekt de suggestie van een neengerolde puinsneeuwbal die hier tot stilstand is gekomen. Het Hemels Gewelf van 1996 van de kunstenaar James Turrell (1943) ligt in de kom van een van de puinduin. Het heeft de vorm van een ellips waar je liggend naar de hemel kunt kijken, wat een unieke ervaring geeft.

Napraten met drankje (voor eigen rekening) bij restaurant Haagsche Beek, Machiel Vrijenhoeklaan 175 behoort tot de mogelijkheden.

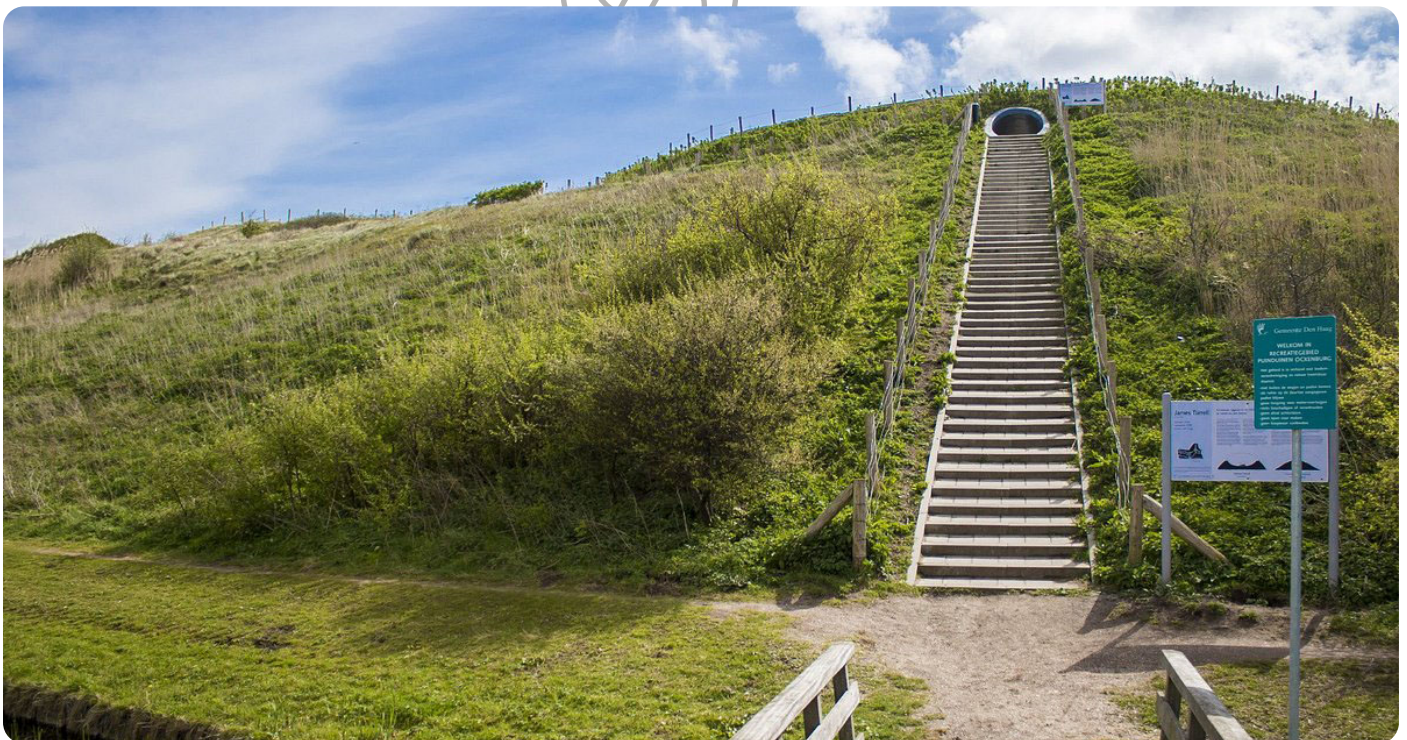

Foto: Inge Kamffermann

Den Haag met als titel G

A collage of four images. The top-left image shows a sunset over a body of water. The top-right image shows a person in a black jacket and hat lying on a snowy, icy surface. The bottom-left image shows a modern building facade with a large logo that reads 'Nieuwe Aanpak Den Haag' and 'Den Haag'. The bottom-right image shows a street view of a building with a sign that reads 'Nieuwe Aanpak Den Haag' and 'Den Haag'.

Het wordt een fraaie documentaire over de biodiversiteit van de Haagse natuur en dan gezien vanuit de beleving van de Hagenaar: je beleeft de strook van de Noordzee, het strand, de duinen, de ecologische hoofdstructuur en allerlei stukjes groen in de stad. Er is al een korte teaser gemaakt en die is te zien op <https://www.groenestadachterdeduinen.nl> Ook is daar meer informatie te vinden. IVN Den Haag heeft besloten om dit mooie project financieel te ondersteunen tezamen met andere partijen zoals de AVN, het Hoogheemraadschap, Staatsbosbeheer en Nationaal Park Hollandse Duinen. Bij het maken van deze film zal er ook gebruik gemaakt worden van de kennis en kunde van onze gidsen. De film kan te zijner tijd ook door de IVN worden gebruikt bij onze cursussen en bijeenkomsten.

Op de afgelopen ALV is er door de filmmakers een presentatie gehouden en de leden waren enthousiast. Er is nog behoefte aan extra sponsors om dit project doorgang te laten vinden.

Vind jij iets van dit ledenblad? Ben je het oneens met een artikel of heb je juist iets heel nuttigs geleerd, of geniet je gewoon van de mooie foto's? Laat het ons weten, dan maken we een nieuwe rubriek met reacties van lezers.

10 jaar Biowalks!

AUTEUR: GERDA IDSINGA

Biowalking is bedoeld voor mensen met een chronische ziekte of beperking, die onder begeleiding van IVN-gidsen en een medische deskundige in de natuur gaan wandelen. Het unieke is volgens het IVN dat biowalking de positieve effecten van bewegen in de natuur combineert met natuurbeleving en lotgenotencontact, wat moet leiden tot een positief effect op de gezondheid van de deelnemers. Onze (Haagse) afdeling is een van de weinige die de Biowalks al vanaf het begin begeleidt, samen met een afdeling in het noorden van het land.

In de praktijk komen de Biowalks neer op wandelen met diabetici, juist omdat de Diabetesvereniging Nederland ze stimuleert. Bij iedere wandeling wordt vooraf met een simpele vingerprik het bloedsuikergehalte van de deelnemers gemeten, en na de wandeling nog eens. De deelnemers zien dan dat bewegen een gunstig effect op de hoogte van de bloedsuikerwaarde heeft.

Maar wandelen in de natuur doet meer, merken de Biowalk-deelnemers gaandeweg. Het feit dat je met gelijkgestemden wandelt, maakt het praten over diabetes gemakkelijker en leert je je eigen situatie beter te relativiseren. Ook biedt het de mogelijkheid om de regie zo veel mogelijk in eigen hand te houden.

Een mooi voorbeeld is een vriendin van mij, die een aantal jaren geleden tijdens een van de Biowalks van een jongeman hoorde hoe tevreden hij was over meten met een sensor i.p.v. vingerprikken. Zij was altijd best moeilijk "instelbaar". Via haar specialist is ze ook aan de sensor gegaan, en ze gebruikt hem nu al een hele tijd naar volle tevredenheid.

Wandelen in Park Schakenbosch

AUTEUR: RIA HOOGSTRAAT

Wie gaat er nou wandelen op een kapvlakte? Ik dus en wel hierom.

15-2 Vroege bloeiers

Prachtig lenteweer en twintig wandelaars waarvan twee meisjes. Zij mochten voorop lopen en zoeken naar alles wat bloeide. Ze zeiden steeds dat ze het zo'n leuke wandeling vonden. We ontdekten bijna twintig vroege bloeiers o.a. sleedoorn, roodbladige prunus en Perzisch ijzerhout, krokus, paardenbloem, maarts viooltje. Ook valentijn kwam nog aan de beurt.

Na een uurtje hebben we rode klaproos, paarse lupine en vingerhoedskruid gezaaid op een kale plek waar voorlopig nog niet gebouwd wordt. Op verzoek nog een rondje door het restje bos.

15-3 Vogels

Mooi weer en vijf wandelaars (persbericht vergeten), ook natuurgids Louise Ras. Dat was fijn, twee zien en horen meer dan een. De ooievaars stonden te kleppen op hun nest. We hielden de buitenrand van het park aan omdat daar nog de meeste bomen staan. Vijf gaaien zaten elkaar achterna, een zanglijster liet zich bewonderen, een heggemus zong de longen uit zijn lijfje, bovenop een bos bramentakken zodat we hem goed konden bekijken. In het restantje bos aan de grens met de weilanden lieten drie grote bonte spechten zich zien in dezelfde boom en de groene specht lachte erom. Als toetje twee hazen die met veel kabaal dwars door de hulst renden. We hebben vorig jaar dertig soorten vogels geteld, dit jaar negentien. Dat viel nog best mee. We hebben ook nog gekeken naar wat er bloeide, zoals klein hoefblad, roze dovenetel en speenkruid. De mensen hebben genoten en kunnen volgen wat er allemaal op het terrein gebeurt en de invloed daarvan op de natuur. Daarom dus.

Foto: Ria Hoogstraat

Vrijwilligers gezocht voor de Slootjesdag

Wandeling op aanvraag

Heb je iets te vieren? Trakteer familie, collega's of vrienden eens op een excursie met een natuurgids. Voor de meeste gebieden in en rond Den Haag kun je wandelingen met een natuurgids aanvragen voor een eigen groep op een zelf gekozen tijdstip.

Tarief

Per 1 januari 2024 is het tarief € 80,- per gids; voor particulieren (wandelingen in de strikte privésfeer) € 40,- per gids.

Voor een groep tot 15 personen is er één gids nodig, bij groepen tot 30 personen zijn er twee gidsen nodig. De gidsen doen hun werk vrijwillig; de bijdragen worden gebruikt voor de educatieve activiteiten van het IVN.

Boeking

Het is verstandig om een wandeling ten minste 4 weken voor de gewenste datum aan te vragen. Mail voor meer informatie naar wandelingen@ivndenhaag.nl of bel naar de coördinator Wandelingen op aanvraag, Gerda Idsinga tel. 06- 323 4477

AUTEURS: CORRY VAN LEEUWEN EN LINDA BAKKER

Ook dit jaar doet IVN Den Haag weer mee aan de landelijke Slootjesdag. Die valt dit jaar op zondag 16 juni.

Vorig jaar kwamen er zo'n 94 kinderen op af. We hopen dat het evenement dit jaar weer net zo populair is. We maken er een uitgebreide happening van. Naast vissen naar waterdiertjes en deze determineren kunnen we ook diverse proefjes aanbieden en knutselwerkjes. We zoeken voor deze activiteiten nog wel vrijwilligers die het leuk vinden om de kinderen te begeleiden. Ook als je niets van waterdiertjes weet, ben je van harte welkom om mee te helpen.

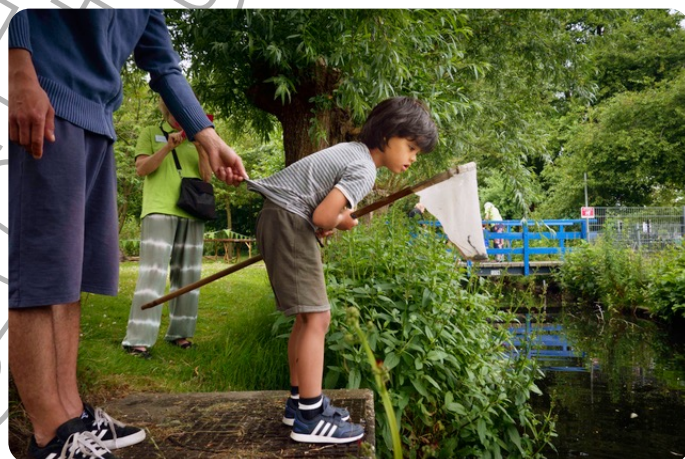
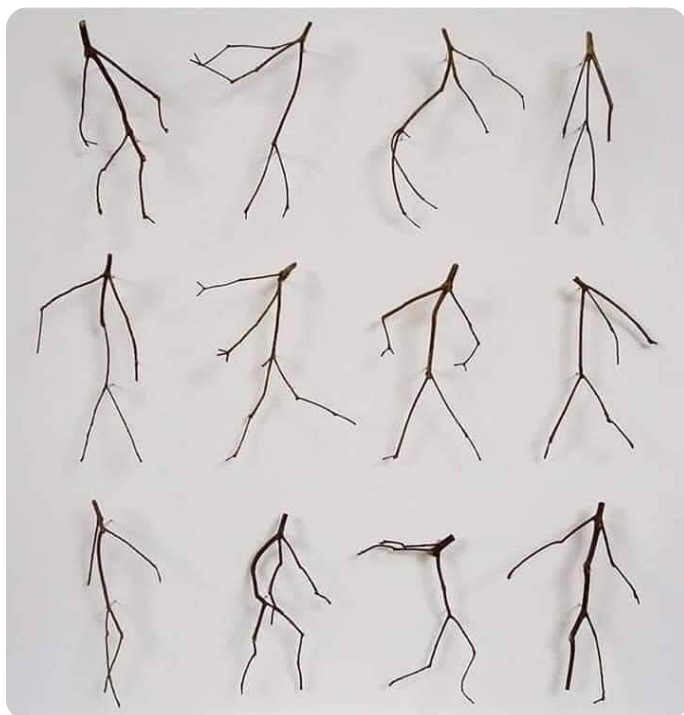

Foto: Marjolein van Rotterdam

De locatie is in het Zuiderpark rond het MEC gebouw. We beginnen om 10.00u met het klaarzetten van de materialen. Van 11.00u tot 16.00u zijn de kinderen (met ouders) welkom. Daarna is het tijd om op te ruimen en nog even na te praten.

Je kan de hele of een halve dag meedoen. Hoeveel verschillende activiteiten we kunnen aanbieden is afhankelijk van het aantal vrijwilligers.

Wil je 16 juni een halve of hele dag komen helpen? Laat het ons zo snel mogelijk weten. Hopelijk kunnen we er weer een geslaagde dag van maken. Aanmelden op onderstaand adres of telefoonnummer leeuwenzooi@het-net.nl, of tel. 06-12401717

Bron: Facebook

